

Moderná škola po vzniku 1. ČSR ako inšpirácia pre súčasnosť

Igor Marks

Katedra školskej pedagogiky a psychológie, Vysoká škola DTI

Anotácia: Štúdia obsahuje spomienky, predstavy a názory štyroch vybraných predstaviteľov slovenskej inteligencie 20. rokov 20. storočia na modernú školu. Interpretuje problémy učiteľa, zameriava sa na učiteľa a najmä na problematiku ľudových škôl, vysvetľuje zmysel poštátnenia škôl. V závere je načrtnutá nadčasová platnosť myšlienok nielen pre súčasnosť. V príspevku je na mnohých miestach zámerne ponechaný pôvodný jazyk, z dôvodu zanechať v čitateľovi autentické dojmy.

KLúčové slová: moderný učiteľ, moderná škola, ľudová škola, zoštátnenie škôl.

Modern school as an inspiration for the present after the establishment of The First Republic of Czechoslovakia. The study contains memories, ideas and opinions on modern school of four chosen representatives of Slovak intelligence in the twenties of the 20th century. It interprets the teacher's problems, focuses on the teacher and, in particular, on the question of folk schools, explains the importance of schools nationalization. At the end, the timeless validity of thoughts not only for the present is outlined. The original language is deliberately left in many places in this article, so that reader can have an authentic impression.

Keywords: modern teacher, modern school, folk school, nationalization of schools.

Štúdia obsahuje prierez názorov a pohľadov vybraných odborníkov, učiteľov a pedagógov zo školského prostredia na modernú slovenskú (československú) školu 20. rokov 20. storočia. Je to obdobie prvých rokov po vzniku Československej republiky (ďalej ČSR). Obdobie, kedy sa rodilo nové slovenské školstvo, ktoré sa snažilo vymedziť voči starému uhorskému školstvu a zároveň stálo pred výzvami, ako má moderná slovenská škola vyzerat' z vonkajšej aj z vnútornej stránky. Prehľad a možnosť celkovo sa zorientovať v pedagogickom myslení, školstve a vzdelávaní v rokoch medzivojnového Československa môže čitateľovi poskytnúť publikácia kolektívu autorov, ktorá vyšla v minulom roku (Kudláčová, 2016).

Základným a hlavným zdrojom informácií je rukopis Antona Štefánka, ktorý sa nachádza v jeho pozostalosti (SNA, A. Š. 13, 665). Jej vznik sa nám nepodarilo presne datovať, ale predpokladáme, že vznikla niekedy v druhej polovici dvadsiatych rokov 20. storočia.

Ďalším zdrojom informácií, pre ilustráciu problematiky, boli názory konkrétneho učiteľa z praxe (Ježo, 1926), čo on v danej dobe (rok 1926) rozumel pod termínom moderná škola.

Spomínané dve osobnosti vtedajšej doby, politika a učiteľa, doplníme interpretáciou názorov ďalších dvoch významných osobností daného obdobia. Ján Zigmundík¹ ako aj Alojz Zbaviteľ² sa k problematike modernej školy, novej školy, taktiež často vyjadrovali.

Spomínaní štyria predstavitelia vo svojich príspevkoch naznačili, čo trápilo vtedajšie slovenské (československé) školstvo, čo by mohlo byť pre školy východiskom.

Časť textov uvádzame v pôvodnej podobe s cieľom zachovať autenticnosť vyslovených názorov.

Po podrobnom preskúmaní daných materiálov môžeme už v úvode skonštatovať, že problémy, s ktorými sa trápilo školstvo po vzniku ČSR, sú v podstate totožné s problémami súčasného slovenského vzdelávacieho systému.

Spomínaný Štefánkov rukopis obsahuje jeho názory na modernú československú (resp. slovenskú) školu z pedagogického, politického a ideového hľadiska. Termín „moderná škola“ je nám známy od zakladateľa „moderných škôl“ Celestina Freineta (1896 – 1966). Ako ďalej z textu vyplýva, názory A. Štefánka s týmto hnutím nekorešpondujú. Štefánek chcel týmto pojmom naznačiť odlišenie od starých časov, od klasickej školy, ktorá bola budovaná na rakúsko-uhorských základoch, tradíciách a legislatíve.

Anton Štefánek

---

¹ Ján Zigmundík (1846 – 1938) – pedagóg, spisovateľ, publicista a prekladateľ. Vyvíjal taktiež aktivity v osvetovej a ľudovýchovnej oblasti, angažoval sa v národnej otázke. Publicisticky bol činný najmä v oblasti politického diania, hospodárstva, sociálnej práce, literatúry, biografie a histórie atď.

² Alojz Zbaviteľ (1889 – 1977) – učiteľ, osvetový pracovník, pedagóg. Pedagogickú činnosť spájaj s kultúrnou, výchovnou a osvetovou prácou. Patril k priekopníkom ľudovýchovy na Slovensku. Bol autorom mnohých štúdií a článkov o obsahu, metódach, cieľoch a formách osvetovej práce v podmienkach prvej ČSR.

Štefánkove názory na modernú školu sa formovali rokmi skúseností, v rokoch 1918 – 1924 pôsobil v Bratislave ako referent pre školstvo a osvetu na Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska. Jeho hlavnou úlohou sa stala organizácia a budovanie slovenského školstva na nových základoch, v nových podmienkach. Išlo o organizačnú a administratívnu prácu. V rokoch 1924 – 1929 pôsobil ako radca na Ministerstve školstva a národnej osvety (ďalej len MŠaNO) v Prahe a zároveň bol aj poslancom Národného zhromaždenia, štúdiom dobovej odbornej literatúry a spoznávaním a porovnávaním jednotlivých zahraničných škôl. Štefánkova orientácia v školských problémoch bola v roku 1929 odmenená jeho vymenovaním za ministra školstva a národnej osvety ČSR. Vo funkcii ministra školstva a národnej osvety pôsobil v období február – december 1929.

Osobnosť Antona Štefánka (1877 – 1964) pod vplyvom jeho pôsobenia v politike, vedeckou tvorbou, najmä v oblasti sociológie a pedagogickou činnosťou na Univerzite Komenského zaraďujeme medzi výrazné osobnosti kultúrneho, spoločenského a politického života prvej polovice 20. storočia. Štefánek figuroval v období medzivojnovnej ČSR v pozadí viacerých historických, spoločensko-politických, vedeckých a kultúrnych udalostí. Ťažiskom jeho vedeckej tvorby bola sociológia národa a nacionalizmu. Skúmal rozličné sociologické koncepcie národa. Vo výskumnej činnosti sa zamerával na život dedinského roľníka a na vzťah mesta a dediny. Charakterizoval pôvod, vývoj a sociálnu funkciu slovenskej inteligencie, jej postavenie na dedine, typológiu slovenského národovectva i odrodilstva. Bol prvým slovenským univerzitným profesorom sociológie (od roku 1937) atď. V posledných rokoch sa osobnosti A. Štefánka venujú nielen pedagógovia, ale hlavne sociológovia a historici.³

---

³ Podstatné biografické údaje o Antonovi Štefánkovi nájdeme v časopise Sociológia. Spomínaný časopis venoval v roku 1994 celé dvojčíslo (č. 1 – 2) osobnosti A. Štefánka. Čitateľ tu nájde Štefánkove dovedy nepublikované práce, ako aj odkazy na autorov, ktorí sa venovali jeho osobnosti ako významnej postave sociologickej vedy. Pozri aj: WINCLAVSKI, W. 1991. Lud, naród, socjologia. Toruň. 1991, 263 s. Výber z textu bol uverejnený v časopise Sociológia č. 3/1991; V roku 2011 vyšla monografia mapujúca Štefánkove sociologické pôsobenie: TURČAN, E. 2011. Anton Štefánek vedec – politik – novinár. Bratislava: VEDA. 284 s.; Z historického hľadiska sa v posledných rokoch osobnosti A. Štefánka v mnohých štúdiách venuje aj PhDr. Ľubica Kázmerová, CSc., z Historického ústavu SAV; V júni 2012 sa v Martine konala

Podľa Štefánka si mnohí politici po roku 1918 predstavovali školskú reformu veľmi povrchno a mechanicky. Uvažovali v intenciách zmeny vyučovacieho jazyka, úpravy učebných osnov dejepisu a literatúry. Podľa niektorých politikov mali tieto atribúty zabezpečiť modernú školu. Štefánek uvažoval inak. Bol presvedčený, že obsah modernej školy je v demokratickom a národnom duchu a uvažovaní (SNA, A. Š., 13, 665).

Štefánek videl vzor pre slovenskú modernú školu vo švajčiarskej ľudovej škole. Vyslovil túžbu, aby pomery, ktoré v danej dobe panovali v švajčiarskom školstve, fungovali aj na Slovensku, resp. v ČSR. Teda, aby obyvateľstvo považovalo svoje výchovné ústavy za najväčší poklad národa, staralo sa o školské budovy, učiteľov, chudobné deti, žilo so školou v intímnom pomere, posielalo deti dobrovoľne a nenásilne do školy, obetovalo milióny na budovy a stavalo školy aj v malých dedinách. Podľa Štefánka by si učiteľ zaslúžil také postavenie, aké má vo Švajčiarsku, t. j. aby bol vážnym členom spoločnosti, úplne nezávislým od cirkevných predstaviteľov. Ďalej vyslovil túžbu, aby na slovenských školách boli školskí lekári, čistota a neboli žiadne problémy s hygienou. Štát mal vo veľkom podporovať najmä hmotne chudobných žiakov.

Na základe štúdia švajčiarskej školy sa Štefánek usiloval, aby sa na školách preferovala telesná výchova, hudba, spev, ručné práce a rytmické tance. Štefánek chcel zaviesť na vybraných stredných školách povinné vyučovanie spevu, príp. aj hudby. Bol si síce vedomý toho, že žiaci sú preťažení učením, ale pri istej úprave učebných osnov vybraných vyučovacích predmetov mohol mať spev prinajmenšom takú úlohu ako telesná výchova. „*V istom smere je spev súčasťou telocviku. V estetickom a národnovýchovnom smere je ešte významnejším. V živote Slovákov je spev veľmi vážnou zložkou výchovnou. A od Čechov, v hudbe a peveckom umení tak vynikajúcich, môžem právom očakávať, že i na tomto poli nám poskytnú pomoci*“, uvažoval Štefánek. Táto jeho myšlienka, ku ktorej sa viackrát vracal počas medzivojnového obdobia, sa neujala (SNA, A. Š., 15, 688). Otázka preťažovania žiakov bola v 20. rokoch vysoko aktuálna a otázka nastavenia a výber vhodných predmetov

---

medzinárodná vedecká konferencia „Dr. Anton Štefánek – politik, žurnalista a vedecký pracovník“ – zborník z konferencie zatiaľ nevyšiel. Autor príspevku v posledných rokoch publikoval viaceré odborné práce o Antonovi Štefánkovi.

zodpovedajúcich žiakovej individualite sa riešila na viacerých fórach (pozri napr. Novák, 1928, s. 232).

Poštátnenie škôl, vzdelávanie učiteľov a ľudové školstvo v názoroch A. Štefánka, J. Zigmundíka a A. Zbavitela

K podobnému názoru sa prikláňal aj pri otázke poštátnenia škôl. Švajčiarska škola bola štátna a v náboženskej otázke úplne neutrálna. Nekládla žiadnu prekážku náboženskej výchove a nedopustila ani žiadnu cirkevnú neznášanlivosť. Skôr ako vznikla Štefánkova štúdia o modernej škole, v roku 1922 sa k danej problematike vyjadril pri príležitosti manifestácie za poštátnenie škôl na valnom zhromaždení Slovenskej obce učiteľskej dňa 29. októbra 1922 nasledovne: „*Jadro školskej politiky každého moderného štátu spočíva dnes (príp. v nedávnej minulosti) v snahe emancipovať výchovu mládeže od rušivých vplyvov cirkevnej neznášanlivosti a strnulej dogmatickosti. Jadro školskej politiky spočíva v snahe vytvoriť jednotnú ľudovú školu interkonfesionálnu, nie antikofesionálnu, pre všetky deti kresťanských i nekresťanských rodičov, ktorá by vychovávala dorast pre štát na základe známych ľudových ideálov, na základe lásky, solidarity, ľudskosti, pracovitosti, čestnosti a príchylnosti ku štátu a národným ideálom. Takáto škola nemôže a nesmie urážať city a presvedčenie žiadneho úprimného kresťana alebo človeka iného vierovyznania. Ale do duše dieťaťa má vložiť cit tolerancie, zmierlivosti v otázkach náboženských a odpor proti každému neúprimnému, povrchnému cirkevnictvu a očividnému hriechu. Štát má právo, ba povinnosť postarať sa o to, aby jeho občania boli vychovaní v štátnom duchu a na základe humanity, spôsobom a prostriedkami vedecky osvedčenej praxe. Ak sa dostane v tejto svojej práci do konfliktu s niektorou cirkvou alebo spoločenskými triedami nelojálne zmýšľajúcimi, nesmie ustúpiť, ale musí v boji vytrvať a zvíťaziť*” (SNA, A. Š., 15, 686).

V období po vzniku ČSR bola táto téma veľmi aktuálna a otázka, či sa prikloniť alebo neprikloniť k poštátneniu škôl bola na dennom poriadku. Svojimi názormi sa k štátnym školám prikláňal aj Ján Zigmundík. Podľa neho rozdiel medzi konfesionálnou a štátnou školou leží medzi cirkvou a školou vôbec: „*Cirkev a škola sú dva nesmieriteľní superi, je to rozpor medzi náboženstvom a vedou. Náboženstvo i veda usilujú*

o poznanie, obidve činia to však methodami neslučiteľnými, protichodnými, náboženstvo vierou, veda rozumom“ (Zigmundík, 1919, s. 182).

Podľa Zigmundíka by mala byť moderná škola preniknutá vedeckými ideami a myšlienkami. Cirkev podľa Zigmundíka, ako keby ešte stále žila v stredoveku, teda v období, keď ešte nebol rozpor medzi vierou a vedou (Zigmundík, 1919, s. 182).

Cirkev nemôže brzdiť školu, inak by vo svete nebol možný pokrok a ani by sa nešírili vedomosti. Ak by podľa Zigmundíka škola slúžila len jednej (vybranej) cirkvi, tak by takáto škola nezjednocovala ľudí, nevedla ich k bratstvu, k vzájomnej láske, k ľudstvu, skôr naopak (Zigmundík, 1919, s. 198).

Aj keď si Zigmundík uvedomoval výhody a pozitíva štátnej školy, ktoré vedel argumentmi aj doložiť, predsa len si uvedomoval realitu doby a spoločenských pomerov, ktoré panovali na Slovensku po vzniku ČSR. V tejto súvislosti svoje názory na zoštátnenie škôl uzatvára nasledovne: *„Dľa mojej mienky jednoduchým zoštátnením nebolo by škole, čo do vnútorného života, sriadenia i tak úplne pomôženo a na taký radikálny a pri tom náhly prevrat, že by škola nielen štátnou, ale úplne slobodnou, voľnou bola, na to u nášho ľudu na Slovensku nemožno nateraz ani pomýšľať. Už i proti zoštátneniu povstane kňazstvo ako jeden muž, rozbúri ľud, zapríčini v štáte teraz nežiadané, ba neprípustné roztržky. Z týchto ohľadov, bar z celého mojho pojednania až kričí náhľad za zoštátnenie, za oslobodenie školy od konfesiónálneho vplyvu, predsa nateraz neidem zoštátnenie odporúčať“ (Zigmundík, 1919, s. 200)!*

Aj Štefánek bol presvedčený, že štátne školy dokážu klásť dôraz na výchovu charakteru, mravnosti a pracovitosti. Podľa neho mohla jedine štátna škola vychovať mládež v demokratickom a národne tolerantnom duchu. Moderná škola má ďalej klásť dôraz na praktickú stránku vedomostí a schopností. Absolvent takejto školy si mal priniesť do života vedomosti, s ktorými sa bez problémov zaradí do verejného a hospodárskeho života. Podľa Štefánka má štát viesť a vychovávať mládež k samostatnosti, iniciatíve, pokroku a bojovať proti konzervatívne mu zmýšľaniu. *„V Švajčiarsku je národ tak vyspelý, že neposudzuje školu z hľadiska konzervatívnej zotrvačnosti, ale vždy zo stanoviska praktičnosti a účelnosti“ (SNA, A. Š., 13, 665).*

Ďalšou oblasťou, ktorej Štefánek venoval v súvislosti s modernou školou veľkú pozornosť, bolo ďalšie vzdelávanie učiteľov. Riadil sa výrokom: „Každá školská politika musí začať s dobrým učiteľom. Bez dobrého učiteľa nie je možná dobrá škola“ (SNA, A. Š., 15, 686). Podľa švajčiarskeho vzoru uvažoval, aby si aj učitelia v ČSR počas praxe dopĺňali svoje vzdelanie v rámci „pravidelných univerzitných a spolkových pedagogických kurzov, kde by sa zdokonaľovali v cudzích jazykoch, psychológii, pedagogike...“ (SNA, A. Š., 13, 665).

Podobne ako učiteľ vo Švajčiarsku, aj slovenský učiteľ by sa mal vzdelávať a zdokonaľovať počas celého svojho pôsobenia v škole, ale aj vo voľnom čase z kníh a pri iných príležitostiach na univerzitách a kurzoch. Moderný slovenský učiteľ by mal mať predovšetkým vyššie vzdelanie a charakternosť. Ďalej „učiteľ musí byť gentleman v každom ohľade, ktorý si je vedomý svojho poslania, svojej vážnosti a svojej nezbytnosti“ (SNA, A. Š., 15, 686).

Štefánek vyčítal učiteľom aj nedostatky a chyby ako bola „slabá snaha po vyššom poňatí života, po vyššom slovenskom a československom vzdelaní a cítení“ (SNA, A. Š., 15, 686).

V danom období učiteľom v ich vlastných knižniciach chýbali nielen odborné časopisy, ale aj pedagogické knihy, príp. beletria samotná. Štefánek priznal, že najmä v prvých rokoch po vzniku ČSR to bolo spôsobené ich nedostatkom, ako aj slabým hmotným zabezpečením učiteľov. Neskôr však k tejto problematike dodal: „Úbohý je učiteľ a nešťastný, ktorý nemôže prečítať aspoň najhlavnejšie diela čo priam len našej československej literatúry odbornej.“ Učiteľ mal mať podľa Štefánka k dispozícii aspoň dielo Otakara Kádnera: Základy obecné pedagogiky. Praha: 1925 (SNA, A. Š., 13, 665).

Doba si taktiež vyžadovala, aby učiteľ v oveľa väčšej miere začal využívať v praxi poznatky zo všeobecnej a vývinovej psychológie. Podľa Zbaviteľa: „Dieťa často meráme radi merítkom dospelých ľudí, zabúdajúc, že dieťa má iný svet, že vývoj riadi sa inými zákonmi ako vývoj osôb dospelých, že dieťa má svoje detské práva... Čo v škole vychovávame, nenie ešte človek, je to dieťa, z ktorého sa má človek vyvinuť“ (Zbaviteľ, 1919, s. 203).

Modernú školu si Štefánek nepredstavoval ako niečo hotové, statické, čo by bolo presne dané zákonmi a predpismi. Moderná škola má byť niečo pokrokové, niečo, čo by sa stále

zdokonaľovalo. Štefánek o tom napísal: „*Teoreticky povedané, moderná škola je ideál približujúci sa čo najviac výsledkom modernej pedagogickej vedy*“ (SNA, A. Š., 13, 665).

Štefánek v zmysle požiadaviek pedagogiky vyslovil normatívne svoju definíciu modernej školy takto: „*Modernou môžeme nazvať takú školu ľudovú, ktorá na základe materinského jazyka a národnej kultúry vychová mládež tak, aby ona svojou duševnou i telesnou zdatnosťou stala sa svojmu stavu a pôvodu primerane vzdelanou, mravnou, charakternou, pracovitou, iniciatívnou, samostatne a demokraticky zmýšľajúcou, knihu, vzdelanie a krásu milujúcou, skrátka, aby získala isté minimálne vedomosti, na základe ktorých by si mohla utvoriť svetový názor sociálneho a nábožensky tolerantného spolunažívania v obci*“ (SNA, A. Š., 13, 665).

Ako už predtým mnohokrát v dejinách, tak aj v súčasnosti, dostáva sa opäť brať na zreteľ prirodzenosť, rôzna prirodzenosť detí, rozličné nadanie a talent, a to všetko vyžaduje síce výchovu jednotnú, ale individualizovanú a diferencovanú. Tak, aby bol zabezpečený všestranný a prirodzený rozvoj dieťaťa a rozvíjali sa všetky domény osobnosti dieťaťa (Zbaviteľ, 1919, s. 203).

Podobne ako Komenský, a po ňom aj iní reformní pedagógovia, Štefánek kládol na prvé miesto materinský jazyk. Vychádzal zo zásady, že dieťa sa dá dobre vychovávať len pomocou materinského jazyka. Kultúra a národná tradícia by mali vytvoriť z dieťaťa celého a dokonalého človeka. Ideálom slovenskej (československej) školy má byť, čo „*možno najväčší rozvoj duševných síl, treba sa naučiť čo najviac, ovšem pri rešpektovaní telesného zdravia a výkonnosti dieťaťa*“ (SNA, A. Š., 13, 665).

Interesantné sú aj Štefánkove požiadavky na školskú budovu. Za samozrejmosť považoval školu, ktorá bude vybavená všetkými potrebnými prístrojmi, odbornými knihami, obrazmi, dielňou atď. Z hygienického hľadiska považoval za bežné, aby bola škola vzdušná, zdraviu prospešná, postavená na tichom priestranstve, s pekným dvorom, záhradou a telocvičňou. Na dedine má byť radšej menší kostol, ktorý bude skromnejší ako školská budova. Spomenutý názor musel vyvolať veľký odpor a rozpaky, nielen na vtedajšej slovenskej politickej scéne, kde dominovala katolícka ľudová strana, ale aj medzi bežným obyvateľstvom. Podľa Štefánka nemôže byť všade „*pekná, vzdušná, palácová, školská budova, ale i skromnejšia škola s*

dobrym učiteľom zasluhuje tiež názov modernosti, t. j. relatívnej dokonalosti“

(SNA, A. Š., 13, 665). Modernú školu teda v Štefánkovom ponímaní predstavovala najmä postava učiteľa.

Moderná škola má stáť na pevných základoch ľudovej školy. K zásade, že každá výchova mládeže sa začína ľudovou školou, sa pripájal aj Štefánek. Budovaniu ľudových škôl na Slovensku prikladal pomerne veľký význam. Vo svojich prácach mnohokrát zdôrazňoval a obhajoval dôležitosť ľudovej školy. *„Predovšetkým ľudová a občianska škola musí nám ležať na srdci. Ľudová a meštianska škola sú ústavy, ktoré slúžia širokým vrstvám národa a tieto musia byť preto čo najdokonalejšie, najzdravšie, najkrajšie, najpočetnejšie a každému prístupné“* (SNA, A. Š., 15, 686)!

Štefánek na rozdiel od slovenských kultúrnych a politických predstaviteľov druhej polovice 19. storočia uprednostňoval a videl význam a dôležitosť ľudovej školy pred strednou školou. Vo svojich názoroch kritizoval úpadok ľudovej školy za posledných 50 – 60 rokov a svojím spôsobom za to obviňoval predchádzajúce generácie národovcov, ktorí sa v rokoch 1875 – 1918 sústredili hlavne na založenie minimálne jedného gymnázia. Svojimi názormi nechcel vyjadriť, že by slovenská inteligencia stála proti ľudovej škole.

Moderná škola má pomáhať s výchovou ľudí, aby sa mohla uplatniť demokracia. *„Demokracia a republika je nemožná tam, kde je ľud negramotný, vnútorne neslobodný, otrockého ducha, ovládaný hmotne bohatými, duševne konzervatívnymi a stavovsky ľudu vzdialenými jednotlivcami a stavmi“* (SNA, A. Š., 27, 888).

Nový duch demokracie mal otvorené dvere do škôl aj v inej podobe. Nebola to nová myšlienka, skôr len oprášenie Komenského „dielne ľudskosti“. V tejto súvislosti o tom píše A. Zbaviteľ: *„Duch novej doby vyžaduje však, aby škola bola zdemokratizovaná. Násilnicke formy despoticky vládnucich – učiteľ – na jednej a otrocky podriadených – žiaci – na druhej strane, nezodpovedajú novej dobe. Škola sa má zriecť násilných prostriedkov každého druhu (bez ujmy práv učiteľových), má byť „dielňou ľudskosti“ a „Domom rozkoší a vniad“...“* (Zbaviteľ, 1919, s. 226).

Moderná ľudová škola spolu s osvetovou činnosťou mali ľudom umožniť využívanie demokratického práva a povinnosti. Vzdelávanie dospelých sa stalo v opisovanom období cestou k

riešení mnohých problémov v sociálnej, hospodárskej i národnostnej sfére (Tamášová – Kozáková, 2016, s. 5).

Štefánek žiadal jednotnú školu pre všetky vrstvy národa. Pod jednotnou školou nerozumel formálnu unifikáciu, t. j. školu jedného typu. Pod týmto pojmom rozumel vnútornú, ideovú, etickú a sociálnu jednotnosť československej školy, t. j. slovenskej a českej. „*Neviem si predstaviť modernú školu na Slovensku, ktorá by bola protičeskoslovenského, protidemokratického, protivedeckého ducha, ktorá by bola navonok okrášlená znakom Československej republiky a vnútorne v duši svojej nacionálne rozdvojená, stredovekým duchom stavovskej predpojatosti naplnená, metodicky nemoderná... Slovenská škola je súčasťou československej školy, tak ako je slovenský národ súčasťou československého národa.*⁴ *Nemôže byť preto naše školstvo svojím duchom odlišné. Neslúžia dobre cirkevnej škole tí, ktorí z príčin cirkevne politických zneužívajú lokálny patriotizmus slovenský vnášajúc do nej protičeského ducha*⁵. *Neviem si predstaviť štátnu moc, ktorá by takú vec trpela a nepostúpila boj na život a na smrť s elementmi zjavne podvratnými*“ (SNA, A. Š., 13, 665).

Neznamenalo to, že si jednotnú československú školu Štefánek predstavoval ako modifikovaný a jednotvárný mechanizmus. V rámci československého národného idealizmu bol za to, aby typicky slovenské javy dostali dostatok priestoru. Nebol proti tomu, aby sa na školách pestoval slovenský spev, kreslenie, maľovanie, čítanie, písanie, zvyky, láska k slovenskému národu, k slovenským dejinám a pod. Dokonca sa uznanlivo vyjadroval o českých učiteľoch a profesoroch, ktorí pôsobili na Slovensku, že takéto aktivity podporujú. Takisto vyzdvihoval aj aktivitu učiteľov v Čechách a na Morave, ktorí určité slovenské osobitosti a zvyky zavádzali aj do českých škôl. Nikto teda nemôže vzniesť obvinenie, že slovenská škola je potláčaná Čechmi. A takisto to bol jeden z dôkazov, že slovenský jazyk sa mohol uplatniť nielen na Slovensku.

---

⁴ Štefánek je odbornou verejnosťou považovaný za čechoslovakisticky orientovaného politika a vyznával fikciu jednotného československého (politického) národa.

⁵ Štefánek mal na mysli politiku Ľudovej strany. Podľa Štefánka bola politika Ľudovej strany v mezivojnovom období častou prekážkou pokroku v školstve.

Názory A. Štefánka na modernú školu

V základných bodoch z politického a ideového hľadiska formuloval Štefánek svoje názory na modernú školu nasledovne:

1. Podľa Štefánka mala byť slovenská škola presiaknutá československým duchom. V prvom rade mal byť o tom presvedčený učiteľ, ktorý by ďalej šíril československý národný ideál a vychovával svojich žiakov tak ku láske k Slovensku, ako aj k celej ČSR. Štefánek apeloval na učiteľov, aby v žiadnom prípade nevystupovali proti českému národu, ale naopak, aby sa snažili ešte viac spoznať český národ. V opačnom prípade by sa dostal slovenský národ do izolácie.

Štefánek nepovažoval zavádzané školské reformy za zbytočné novinky, ale bol presvedčený o ich správnosti, účelnosti a pokrokovosti. Vyzýval slovenských učiteľov, aby sa aj oni podieľali na zmenách školskej organizácie, nielen MŠaNO a československá vláda. Učitelia, ktorí sa rozhodnú podieľať na prípadných zmenách, musia mať široký rozhľad v pedagogickej, psychologickej, politickej ako aj sociálnej problematike.

2. V dvadsiatych rokoch 20. storočia musela československá vláda, resp. MŠaNO doriešiť poštátnenie cirkevných škôl, reorganizáciu občianskych škôl, učiteľských ústavov, uviesť do života Malý školský zákon, vybudovať nové a opraviť staré školské budovy atď. Tieto problémy bolo treba podľa Štefánka posudzovať na základe pedagogickej, filozofickej a politickej literatúry, ako aj z hľadiska pokroku Európy. Teda aj obyvatelia ČSR by sa mali podieľať na živote a pokroku celej Európy. Štefánek o tom píše: „*My Slováci sme malá kvapka v mori národov, ako Čechoslováci sme tiež závislí na živote a pokroku celej Európy. Teda čím väčšieho a hlbšieho vzdelania, čím väčšej oduševnenosti za pokrok školský, čím väčšej lásky a citu zodpovednosti voči republike je nám treba.*“

3. Ďalej Štefánek poukazoval aj na celý rad formálnych vlastností. Napríklad mu išlo o zdokonalenie vyučovacieho procesu v rôznych predmetoch. Spomínal, že už odborníci v Uhorsku bojovali proti mechanickému učeniu naspamäť (SNA, A. Š., 13, 665).

Štefánek sa vo svojich názoroch na modernú školu vyjadroval z dvoch pozícií. V prvom rade ako odborník na školstvo. V tomto prípade musíme vyzdvihnúť jeho snahu po pokroku a túžbu napredovať. Aj keď sa skôr zameriaval na

vonkajšiu stránku modernej školy, mnohé jeho postrehy sú zaujímavé aj dnes. Čo sa týka jeho pohľadu na moderné školstvo ako politika (druhá pozícia – pozn. autora), musíme vychádzať z jeho politického presvedčenia. Ako člen vládnej strany⁶, republikánsky a čechoslovakisticky orientovanej, sa snažil názory o čechoslovakizme presadiť aj v školstve. Bol však za zachovanie špecifických vlastností a svojbytnosti slovenského národa.

Štefánek vo svojich poznámkach a spomienkach často porovnával školstvo pred a po vzniku ČSR. Prišiel k záveru, že československé školy boli nepochybne dokonalejšie, ako boli školy maďarské. Keď odhliadol od toho, že vyučovanie prebiehalo v materinskom jazyku, ako aj, že školy boli po stránke technickej, hmotnej, zdravotnej a personálnej lepšie vybavené, československá škola bola podľa neho „*modernejšie vedená a dávala svojmu žiactvu nekonečne viac vedomostí dejepisných, literárnych, jazykových, prírodovedeckých, než dávali staré maďarské školy*“ (SNA, A. Š., 27, 894).

Učiteľ M. Ježo a jeho predstava modernej školy

Štefánek pri modernizácii školstva počítal so sebareflexiou učiteľa a jeho vlastnou snahou po celoživotnom vzdelávaní. Modernú školu v Štefánkovom ponímaní predstavovala postava učiteľa. Podobne je tomu aj v súčasnosti. Podobný pohľad môžeme nájsť taktiež v článku z roku 1926 od učiteľa Martina Ježa z Komárna. T. j. približne z obdobia, kedy sa nad modernou školou zamýšľal A. Štefánek. M. Ježo považoval učiteľa za nositeľa nových moderných myšlienok, modernizácie a jeho žiakov za prostredníkov, ktorí nové myšlienky majú uviesť do života.

Ďalej sa spomínaný učiteľ zamýšľal nad termínom „moderná doba“: „*Čo znamená moderným byť? To znamená časove a prakticky smýšľať... Moderná doba žiada mať moderných ľudí. Moderných ľudí treba však vychovať a táto úloha prislúcha škole. Škola splní svoje poslanie len tak, ak budú učitelia modernými*“ (Ježo, 1926, s. 228 – 229). Apeloval na svojich kolegov, aby sa v prvom rade zamerali na praktický úžitok nových vedomostí, aby žiaci dané vedomosti vedeli použiť pri

---

⁶ Republikánska strana.

každej vhodnej príležitosti. Zamýšľal sa aj nad tým, čo má byť cieľom vyučovania. Súčasným pedagogickým slovníkom by sme napísali, či sa vo vyučovaní zamerať na kognitívnu, afektívnu alebo psychomotorickú stránku rozvoja osobnosti žiaka. Ježo túto problematiku uzatváral všestranným rozvojom žiaka a zároveň popri modernosti nevenovať sa len novým veciam, ale pripomínať aj staršie veci. Svoj elaborát ukončil výrokom: „*A konečne: opakovanie a cvičenie je matkou vedomostí*“ (Ježo, 1926, s. 230).

Moderná škola, minulosť versus súčasnosť

Záverom by sme chceli upozorniť na niekoľko nadčasových postrehov. V prvom rade treba pripomenúť Štefánkovu snahu vybudovať nové československé, resp. slovenské školstvo od základov, postavené na kvalitnom ľudovom školstve. Pre žiakov chcel zabezpečiť na školách všestranný rozvoj, kde by získali hlavne praktické vedomosti a schopnosti a boli by pripravení na život. Snažil sa zabezpečiť aj všestranný rozvoj žiakov na stredných školách. Myšlienka zaviesť hudobnú výchovu a ručné práce bola spomenutá. Ďalej sa usiloval odstrániť konfesijnú roztrieštenosť školstva, ktorá bola podľa Štefánka jednou z vážnych prekážok v kvalitatívnom rozvoji školstva. Preferoval štátne školy, nie však antikonfesijné, ale s interkonfesijným charakterom.

Štefánek apeloval aj na samotných učiteľov. Dobrý učiteľ bol základ dobrej školy. Chcel zabezpečiť, aby sa učitelia permanentne vzdelávali, aby využili každú chvíľu svojho voľného času a sledovali novú odbornú literatúru. Štefánek videl v zmodernizovanej škole základ demokracie, ktorá predsa len v dvadsiatych rokoch 20. storočia nebola ešte až tak zakorenená medzi obyvateľmi novej ČSR.

Zo Štefánkovho zachovaného dokumentu je badateľné, že ho písal politik, ktorý sa síce dlhodobejšie venoval problematike školstva, úroveň pedagogického teoretika však nedosiahol. Problémy sú tu len načrtnuté, chýbajú tu návrhy na riešenie, resp. je ich málo a aj tie sú väčšinou len všeobecné. Napriek tomu vo všetkých analyzovaných dokumentoch tu nachádzame mnoho zaujímavých myšlienok. Stretávame sa s množstvom problémov, s ktorými bojuje aj súčasné slovenské školstvo (učenie naspamäť; ďalšie vzdelávanie učiteľov; podpora žiakov

z nevyhovujúcich sociálnych pomerov; rozvoj všetkých troch domén osobnosti žiaka, nielen kognitívnej stránky osobnosti; absolventi uplatniteľní na trhu práce atď.).

V uvedenom príspevku sme priniesli názory z rozličných dokumentov, ktoré sa venovali problematike modernej školy. Tak ako sme naznačili, v nich obsiahnuté myšlienky môžeme považovať za nadčasové. Podobne ako malo obdobie dvadsiatych rokov 20. storočia svoje úlohy, má ich aj súčasná doba a škola. Každá doba sa snaží byť moderná, každé obdobie dejín prináša na denný poriadok isté myšlienky, ideály, realizácia ktorých zatláča do úzadia ostatné myšlienky a záujmy.

Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0293/16 *Významná osobnosť slovenských dejín 20. storočia v kontexte pedagogického myslenia a zrodu a vývinu moderného školstva – Anton Štefánek*.

LITERATÚRA:

- JEŽO, M. 1926. Moderná škola – moderný učiteľ. In *Naša škola*, roč. 1, č. 8, s. 228 – 230.
- KUDLÁČOVÁ, B. (ed.) 2016. *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis. 413 s. ISBN 978-80-8082-955-1.
- NOVÁK, J. 1928. Časové problémy školské. In *Věstník Československých profesorů*, roč. 35, s. 230 – 234.
- SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV BRATISLAVA (ďalej SNA), fond Anton Štefánek 1900 – 1960, škatuľa (ďalej šk.) 13, inventárne číslo (ďalej inv. č.) 665. Moderná škola. – v texte (SNA, A. Š. 13, 665).
- SNA, fond Anton Štefánek 1900 – 1960, šk. 15, inv. č. 686. Školská úvaha poprevratová. – v texte (SNA, A. Š. 15, 688).
- SNA, fond Anton Štefánek 1900 – 1960, šk. 15, inv. č. 688. Školstvo na Slovensku. – v texte (SNA, A. Š. 15, 688).
- SNA, fond Anton Štefánek 1900 – 1960, šk. 27, inv. č. 888. Prednášky o vývoji školstva na Slovensku. – v texte (SNA, A. Š. 27, 888).
- SNA, fond Anton Štefánek 1900 – 1960, šk. 27, inv. č. 894. Neidentifikovateľné prednášky. – v texte (SNA, A. Š. 27, 894).
- TAMÁŠOVÁ, V. – KOZÁKOVÁ, J. 2016. Vzdelávanie dospelých – história a súčasnosť. In *Jazykovedné, literárnovedné a didaktické kolokvium XXXV*, s. 1 – 9. ISBN 978-80-8177-021-0.

- ZBAVITEL, A. 1919. Stará a nová škola. In *Slovenská škola*, roč. 1, s. 201 – 204 a s. 225 – 228.
- ZIGMUNDÍK, J. 1919. Zoštátnenie cirkevných škôl. In *Slovenská škola*, roč. 1, s. 181 – 183 a s. 197 – 201.

Igor Marks je odborným asistentom v odbore pedagogika. Vo výskumnej oblasti sa venuje problematike slovenských dejín školstva a pedagogiky so zameraním na obdobie prvej polovice 20. storočia. Z danej problematiky v posledných rokoch publikoval viacero vedeckých a odborných štúdií. Okrem iného je spoluautorom vedeckej monografie Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945 (Kudláčová, B. (ed.) 2016). V súčasnosti je členom Výkonného výboru Slovenskej pedagogickej spoločnosti pri SAV.

Mgr. Igor Marks, PhD.
Katedra školskej pedagogiky a psychológie,
Vysoká škola DTI
Dubnica nad Váhom,
Slovenská republika
E-mail: igi.marks@gmail.com